

*A pronominalizáció és a renominalizáció mint az
énmegjelenítés és az ellenségkép
megformálásának eszköze a Szabad Nép
vezércikkeiben
(1946, 1950—1951)*

Írta:
JOBST ÁGNES

Budapest

I. Az értekezés célja és az elemzendő anyag kiválasztása

A huszadik század történeti katasztrófái után a diktatórikus jelenségek felismerésének igénye különös jelentőséget kapott. Mivel a diktatúrák a politikai és a közélet minden területére rányomják bélyegüket, nyomaik a kulturális élet produktumain is jól felismerhetők. Mindebből a nyelvészt értelemszerűen az foglalkoztatja, miként lehet megragadni a diktatórikus jelenségeket a nyelvhasználat szintjén. Amennyiben a fenti jelenség vizsgálatára vállalkozik, azon előfeltevéssel él tehát, hogy a diktatórikus nyelvhasználat jellegzetességei a konkrét nyelvi jelenségek alapján feltárhatók és leírhatók. Az autorikus nyelvhasználat leírásának szándéka nem ismeretlen a nemzetközi szakirodalomban. Legismertebb és legszélesebb körben hivatkozott példája Viktor Klemperer *A Harmadik Birodalom nyelve* (1984) címmel megjelent munkája. Az államszocializmus politikai nyelvhasználatának monografikus igényű feldolgozására ugyancsak német nyelvész, Horst Dieter Schlosser *Die deutsche Sprache in der DDR* című munkájában (1990) vállalkozott. Mindkét munka közös jellemzője a lexikai szintű megközelítés. Magyar nyelven hasonló témájú összefoglalás Goldman Leonóra *A XX. század magyar közéleti nyelve* címmel megjelent kötete, amely a XX. századbeli politikai dokumentumok szövegeinek nyelvi eszközeit abból a szempontból vizsgálja, hogy „azok milyen történelmi, politikai irányzat törekvéseit mozdítják elő, vagy hátráltatják.” (Goldman 2003: 15). A széles ívű áttekintés az intencionalitással összefüggésben elsősorban a szövegek keletkezésének körülményeire, a külső kontextusra helyezi a hangsúlyt.

Jelen értekezés célja az államszocializmus kori magyar nyelv politikai regiszterének leírása, amelyből a disszertáció az előkészítés és a kezdeti korszak vizsgálatára vállalkozik. Azért ezt a korszakot választottam a disszertáció témájaként, mert az akkor kialakult nyelvhasználati jelenségek évtizedekre meghatározták a politikai közveszéd alakulását (Vö. Dániel 1978). Az

államszocializmus előkészítését és kezdeti időszakát jellemző nyelvhasználat leírásában a diskurzuselemzés módszerére támaszkodtam. A francia és a német szakirodalom alapján a diskurzus fogalmát itt társadalmilag kodifikált beszéd módként értelmezem, abból kiindulva, hogy a korszakot jellemző szövegek a politikai diskurzus részei, ezért a szövegösszefüggés és a szövegvilág elsősorban ebben a keretben értelmezhető. A diskurzuselemzési megközelítés előnye, hogy az általa leszűrt megállapítások általános érvényűek, nemcsak a vizsgált korszak nyelvhasználatához kötődnek. Mivel a teljes körű elemzés a dolgozat kereteit meghaladná, szükségesnek mutatkozott egy olyan, relevánsnak tekinthető nyelvi jelenség kiválasztása, amelynek révén lehetségessé válik a politikailag motivált szövegek értelmezése. Ezt a nézőpontot a politikai szerepeket kódoló személyviszonyokban találtam meg.

A nyelvészeti pragmatika által kidolgozott deiktikus centrum fogalma olyan elméleti alapot kínál, amelyben megnyilvánul a beszélői attitűd, a kommunikációs szándék, a beszélő stratégiája, valamint a szituáció szövegszintű összefüggése. A beszédesemény rögzítési pontja, amely jelöletlen, mindazonáltal mégis egocentrikus szerveződést mutat a beszélő személyét kirajzoló rámutató elemeken keresztül. Fontos tulajdonsága, hogy a beszélő szándékától függően áthelyezhető (Levinson 1983: 63-4; Tátrai 2000: 228). A deiktikus centrumot kirajzoló rámutató elemek minősített összetevője a névmási szerveződést mutató személydeixis, amely rendszerszintű voltában is pragmatikus szerepben mutatkozik meg.

A politikai szövegekkel foglalkozó szakirodalom megállapítása szerint a politika küzdőtere a résztvevők mentális terébe beemelődve pszichikai térré konvertálódik, s a szereplők távolsága e mentális térben nyelvi kódolást kap, ezért vezethet eredményre a politikai diskurzus nyelvészeti módszerekkel való vizsgálata (Zupnik 1994: 346-347; Rees 1983 idézi: Maitland-Wilson 1987: 498; Mora 2004: 33). A politikai szövegek névmásrendszerének és névmási megoszlásának elemzése főként az egyes és többes szám első, valamint a többes szám első és harmadik személy használatának kontrasztív összevetésére koncentrálnak (Maitland-Wilson 1987: 495-512; Zupnik 1994: 339-383). Míg az egyes és többes szám első személyű utalások összehasonlítása a politikai személyes nézeteiről és az általa képviselt politikai párt vagy intézmény hivatalos álláspontjának nyilvános megjelenítéséről

informál, addig a többes szám első és harmadik személy megoszlásában a pártok közötti konfliktus jelenik meg.

Valamely korszak politikai nyelvhasználatának kutatása különféle, a korra jellemző műfajú szövegekből gyűjtött korpuszon végezhető el. A publicisztikának a társadalmi valóság újraalkotásában és elfogadtatásában játszott szerepe okán döntöttem a sajtónyelvi elemzés, azon belül a korabeli politikai élet egy jellegzetes sajtóműfaja, a Szabad Népből megjelent vezércikkek mellett. A Szabad Nép a Magyar Kommunista Párt központi lapja alcímmel az egyeduralomra törő párt hivatalos orgánusaként jelent meg, intézményi kötöttsége révén így alkalmasnak mutatkozott az 1940-es évek második felét és az 50-es évek fordulóját jellemző nyelvhasználat politikai regiszterének reprezentálására. A hivatalos vélemény nyilvánosságra hozatala folytán vezércikkei fontos szerepet tölthettek be a politikai diskurzusban. Az újságot olvasva evidenciának tűnik az a megállapítás, hogy a lap fő feladata nem pusztán a tájékoztatás, sokkal inkább a közvélemény és a társadalmi tudat alakítása – korabeli szóhasználatával: formálása – volt.

Az anyag kiválasztásában tekintetbe vettem a korszak történetének legfontosabb politikatörténeti tendenciáit. A kommunista párt reményeit meghiúsító választások után, 1946 tavaszáról, vagyis a koalíciós korszakból, valamint az államszocializmus berendezkedésének korai időszakából, az 1950-es évek fordulójáról származó négy-négy vezércikket elemeztem. Az anyag kiválasztását annak reménye motiválta, hogy a történeti források szövegtani analízise nyelvészeti adatokkal fog hozzájárulni a kor történetére vonatkozó tudásunkhoz, vagyis tudatosítani fogja, hogy a társadalmi tapasztalat nyelvileg épül fel. (Kisantal-Szeberényi 2003: 413-4).

A disszertációban elemzett vezércikkek:

1. Felelőtlen beszéd. Szabad Nép 1946. február 9.
2. Döntést! Szabad Nép 1946. március 10.
3. Kötelet! Szabad Nép 1946. május 4.
4. Vonjunk le a tanulságot! Szabad Nép 1946. május 5.
5. A Központi Vezetőség ülése. Szabad Nép 1950. június 7.

6. Harcolj a békéért — jegyezz Békekölcsönt! Szabad Nép 1950. szeptember 28.
7. A per tanulsága. Szabad Nép 1951. június 30.
8. Békénk legelső ellensége. Szabad Nép 1951. november 27.

II. Az értekezés felépítése és a vizsgálat módszere

A téma összetett volta a vizsgálat tárgyának több oldalú megközelítését kívánta meg.

Az 1. fejezetben a nyelvészet társadalomtudományi fordulatát ismertetve vázlatosan bemutatom a nyelvtudomány helyét és lehetőségét a médiaüzenetek vizsgálatában.

A 2. fejezetben a szakirodalom alapján (Bucher 1986. *Pressekommunikation. Grundstrukturen einer Form der öffentlichen Kommunikation aus linguistischer Sicht*; Eöry Szövegtipológia – stílustipológia. 1996; *Medienwissenschaft: ein Handbuch zur Entwicklung der Medien und Kommunikationsformen* 1999, 2001) funkcionális szempontok érvényesítésével számba veszem a vezércikket mint sajtóműfajt és mint szövegfajtát meghatározó nyelvi és stilisztikai sajátosságokat. Ez teszi lehetővé, hogy a személydeixis kutatásának általános szövegtani konzekvenciáit a sajtószövegek személyviszonyaira alkalmazzam.

A 3. fejezetben áttekintem a sajtóműfajok esetében alapvető fontosságú többes szám első személyű deixis összetett jelentésszerkezetét, az abból fakadó endoforikus és exoforikus utalások lehetőségét. A fejezet végén összefoglalom a többes szám első személyt a hatalom és a szolidaritás névmásaként értelmező azon elméleti keretet, amelyből kiindulva nyomon követhető a hatalom dimenzióinak nyelvi kódolása. Ezek az elemzések a politikai csoportosulásokra, pártokra és azok képviselőire utaló névmási elemek közötti választást és ezek szövegbeli megoszlását vizsgálják (Brown, Roger- Gilman, Albert. 1975. A hatalom és a szolidaritás névmásai; Maitland, Karen — Wilson, John *Pronominal selection and ideological conflict*. 1987; Zupnik, Yael-Janette *A pragmatic analysis of the use of person deixis in political discourse*. 1994; Mora, Isabel-Ínigo *On the use of the personal pronoun we in communities*. 2004).

A 4. fejezetben a többes szám első személyű utalások elemzésével azt vizsgálom, hogyan jeleníti meg magát a lapot kiadó kommunista párt. Ennek alapját a névmás referenciális értelmezhetőségének koreferenciális aspektusa teremti meg (Laczkó 2005: 78). Az 1946 tavaszáról és az 1950-es évek fordulójáról származó adatok

összevetésével követem nyomon az arculatépítésben bekövetkezett változást.

Az 5. fejezetben a szövegek személyviszonyainak másik pólusát, a többes szám harmadik személyt kifejtő főnévi szerkezetek elemzésével az ellenségkép megformálását vizsgálom. Ebben az esetben is összevetem az 1946-os és az 1950-1951-es szövegek által kirajzolt ellenségképet.

A vezércikk-szövegek elemzése során figyelembe vettem a *mi* kategóriáját megjelenítő grammatikai jelölők típusait, s azok megjelenésének arányait. Az utalások inkluzív és exkluzív értelmezéséhez a koreferenciaviszonyok feltárása nyújtott segítséget. Az inkluzív használat a szolidaritás, a közösségvállalás szempontját érvényesíti, melyet a politikusok a meghatározott ideológiai paradigmán belüli szolidaritás kifejezésére használnak. Az exkluzív használat révén ugyanakkor az elhatárolódás dimenziója, egyfajta szolid osztályozási rendszer érvényesül (Mora 2004: 46). Ezért a többes szám első személyű utalás referenciáit fogalmilag is kifejtő lexikai elemek segítségével azonosítottam, hogy a szövegalkotó a többes szám használatával a társadalom mely csoportjait vonta be a kommunikációban részt vevő felek körébe.

A közösségvállalást kifejező *mi* vagy *mieink* csoporttal szemben a többes szám harmadik személyű utalásokat a legnagyobb mérvű pszichikai távolságtartás jelzéseként tartja számon a szakirodalom. A szövegek világában a harmadik személy renominálizált formában jelenik meg, főnévi formában való kifejtése adja a vezércikkek témáját. A főnévi szerkezetek alkotta tematikus hálót elemezve ezért kognitív és jelentéstani szempontok bevonásával vizsgálom az 1946-os és az 1950-es évek fordulóján íródott szövegek ellenségképét. A különféle névszói szerkezetek összevetésével azt kutatom, hogy az egyes szövegrészek milyen jelentéstartalmak aktiválásával járultak hozzá az ellenség fogalmának kialakításához. A nyelvi — fogalmi jellegű vizsgálatot a kognitív elmélet jegyében azon felfogás alapján végeztem, amely a nyelvi rendszert a megismerés részének tekintve nem különíti el azt a mentális működés más területeitől.

III. A vizsgálat eredménye

A Dániel Ágnes 1978-ban megjelent tanulmányára alapozott előzetes feltevésemnek megfelelően a többes szám első személyt a szövegalkotók már az 1940-es évek második felében és az 1950-es évek fordulóján is több, egymástól elkülöníthető kategória diszreferens jelölésére használták. A *mi* vagy *mieink* csoportja olyan egymást részben átfedő fogalmi kategóriákat implikál, amelyek csökkenő hatókörük alapján a következő láncba rendezhetők:

Magyarország > magyar demokrácia > demokrácia
balszárnya/munkáspártok > Magyar Kommunista Párt

A referált valóságalelemek egymáshoz való viszonyát a bennfoglalás (inklúzió) jellemzi, vagyis a vezércikkek szerzői a hiponimikus-hiperonimikus helyettesítés stíluseszközével élnek. A visszautalásnak ez a módja az ismétlés elkerülésére gyakran alkalmazott újságírói fogás, joggal merül fel tehát a kérdés, hogy mennyiben tekinthető mégis egyedinek, a Szabad Népre jellemzőnek ez az eljárás. A névmás jelentését a szövegkörnyezetből teljessé tévő referenciaviszonyok feltárása során azt tapasztaltam, hogy a többes szám első személyű deixis jelentésszerkezetében rejlő additív elem referenciaviszonyaiban létrejött kategóriaváltás az átlagos újságolvasó számára észrevétlen marad. A referens elemek közötti észrevétlen váltások adnak teret a nézőpont elmozdításához, vagyis a szövegalkotó a szöveg deiktikus középpontját a dialógus valamely más szereplőjének irányába mozdítja el. A Lyons terminusával deiktikus kivetítésnek nevezett eljárás (Lyons 1977/1989: 579 idézi Tátrai 2000: 229) teszi lehetővé, hogy a párt érdeke az ország érdekeként jelenjen meg.

A nyelvi befolyásolás mentális működésének szemléltetésében Kocsány Piroskának a metonímia kognitív feldolgozásáról a Stiliztikai Kutatócsoport konferenciáján 2005. november 26-án tartott előadására támaszkodtam.

Előtér/

Céltart. Hátér/ Forrástartomány

<i>mi</i>	Magyarország/a magyar nép			
<i>mi</i>		Demokrácia		
<i>mi</i>			Baloldal	
<i>mi</i>				MKP

A referált entitásoknak és a deiktikus jelölő grammatikai típusának összevetése a szövegszervezés figyelemre méltó sajátosságát tárja elénk. A baloldal és a munkáspártok jelölése túlnyomórészt igei személyranggal, míg a közel azonos mértékben referált Magyarország jelölése a névszói csoportba tartozó elemekkel történik. A baloldal ezáltal a cselekvő agens szerepébe lép, míg a magyar nép passzív szerepkörbe szorul. A politikailag érvényes diskurzusszerepek szempontjából elemezve a jelenség arra utal, hogy a passzív szerepben megjelenők a beszédpartner helyzetéből a beszéd tárgy státusza felé közelítenek. A párt és a nemzet szerepkörének ilyen értelemezését támasztják alá az egyik vezércikk szövegéből vett példák: „... továbbra is biztosan *vigyük előre országunk, dolgozó népünk ügyét*, a szocializmus építésének ügyét”, „*egész népünket mozgósítsuk a háborús uszítók e legveszedelmesebb magyarországi fiókvállalata ellen*” (A Központi Vezetőség ülése).

A két munkáspárt egyesítését követően íródott vezércikk-szövegekben azt változást tapasztaltam, hogy a korábbi négy kategóriával szemben a referens elemeknek csak két halmaza körvonalazható. A társadalom szerkezetében lezajlott változást követve a szűkebb kör az országot vezető Magyar Dolgozók Pártjában, a tágabb körű kategória a magyar népben, az ország egészében határozható meg.

A politikai nyelvhasználat célja, hogy a saját pártot vagy ideológiát jelölő kulcsszavak és –kifejezések pozitív érzelmi attitűdöket kiváltó jelentéstartalommal váljanak ismertté, az ellenfelekhez kötődők pedig negatív konnotációt ébresszenek (Kiss 2002: 255–6). Az előbbivel a dolgozat énmegjelenítést elemző fejezete foglalkozott. Az utóbbi, azaz a többes szám harmadik személyt kifejtő főnévi szerkezetek elemzése azon a feltételezésen alapult, hogy az ellenség olyan nyitott kategória, szemantikai öntőforma, amelynek minden politikai erő aktuális céljának megfelelő értelmet adhat. A vezércikk-szövegek értelemhálózatának központi eleme az ellenség megnevezése, azonosító jegyekkel való felruházása és definiálása. Szinonimái szabadon választhatók, s azokat a rendelkezésére álló nyelvi „anyagraktárból” minden politikai akarat önnön szándékának megfelelően állítja össze. A politikai propaganda területén mindez különös jelentőséget nyer, hiszen az ábrázolás módja egyben az ábrázolt entitás konceptualizálásának módját is meghatározza (Tolcsvai 2005: 25). A szemantikai ismétlés különféle formái fontos szerepre tesznek szert a politikai nyelvhasználat fókuszába kerülő kategóriák fogalmi artikulálódásában, ami média és politika szimbiózisában meghatározott politikai akarat vagy szándék hatásos alátámasztásának eszközévé lehet. A vezércikk-szövegek alapján az alábbi minták rajzolódhatnak ki:

Aszimmetrikus ellenfogalmak használata: a Koselleck által így elnevezett verbális technika (1997: 7-8) a nyelv racionális értékelést kifejező oppozíciós struktúráit egyoldalúan pozitív illetve negatív előjellel rendeli hozzá a „mi/mieink” és a szembenálló „ők” csoportjához, így például a „Döntést” című vezércikkben *a demokrácia nyílt harcát és a jobboldal provokációját*.

Kriminalizálás: a kriminalizáló szóhasználat az ellenfelet verbális eszközzel rekeszti ki a társadalomból. A módszer fontos hozadéka, hogy alkalmazója a társadalom és az ország megvédőjének szerepében léphet a politika küzdőterére. A „Vonjuk le a tanulságot” című írás például a *Kiss Szalézok, Follyk, Bilkey-Pappok*

kézigránátos, géppisztolyos bandáiról számol be az olvasóközönségnek.

Archetípusok felhasználása: olyan ősi, alapvető képek felidézése, amelyek kollektív jellegűnek tekinthetők. Kiválasztása és központi metaforaként való alkalmazása fontos szerepet játszik az adott korszak szemléletében. A nyelvhasználat politikai regiszterét jellemző kulcsszóként számos más fogalomra, mint céltartományra rávetül, a politikai diskurzus fogalmait strukturálja. A korszak nyelvhasználatában a harc és a haladás fogalma és annak összetevői tettek szert ilyen szerepre pl. „A Központi Vezetőség ülése” című cikkben: *Fel kell vennünk a harcot az ellenség ellen, amelynek — ahogy Gerő elvtárs hangsúlyozta — sikerült új frontot nyitnia a népi demokrácia ellen: a tömeges bér- és normacsálások frontját.*

Temporális reláció: a hagyományosan topográfiai elrendezést mutató ellenségfogalom helyébe lépő időbeli viszony, amelynek bevezetését a belső ellenség fogalmának előtérbe helyezése hívta életre. A politikai ellenfelek elképzeléseit a múlthoz kapcsolva azok elavultságát sugallja, és a velük való leszámolás természetesen voltát implikálja. Ez a célja a Kisgazdapárt következő bemutatásának a „Döntést!” című írásban: *„Ez az 57 %-os, sőt a nemzetgyűlésen 60 %-os többséggel rendelkező mammutpárt a mai formájában eltorlaszolja a demokrácia fejlődését.”*

Kontextus által vezérelt értékmegvonás: a „nyelvi átszerelés” terminussal (Kiss 2002: 255) is illetett eljárás a lejáratás és hitelrontás egyszerű ám hatékony eszköze. Az értékszerkezet negatív irányú elmozdulását a lejáratni kívánt fogalom valamely szélsőségesen negatív entitással való együttes említése, vagyis a szövegek környezet indítja el. Jellegetes példája a *fasiszta és klerikális összeesküvés a „Vonjuk le a tanulságot”, valamint a reakciós, sőt fasiszta tömeghangulat a „Döntést!”* című írásban.

Jóllehet az elvégzett elemzés a lexika szintjén a vizsgált korszak nyelvhasználatához kötődik, a nyelvi — fogalmi sablonok feltárása és tipizálása mindazonáltal megteremtette az ellenséget megfogalmazó nyelvi eljárások általánosan felismerésének lehetőségét.

Összegzés

A nyelvtudományban bekövetkezett pragmatikus fordulat előtérbe helyezte a nyelv- és nyelvhasználó, a nyelv és kontextus viszonyát. A kognitív nyelvészlelet ugyanakkor a nyelv és a mentális működés más területeinek összefüggését kezdte vizsgálni. A paradigmaváltások eredményeként bekövetkezett szemléletváltás teremtette meg a társadalomtudományi fordulat lehetőségét, amelynek nyomán a nyelvtudomány gyakorlati szerepet kapott számos interdiszciplináris terület, így például a médiaüzenetek vizsgálatában is.

Az immáron történeti értékkel bíró Szabad Nép vezércikkek szövegtani elemzésének középpontjába a szövegek egyik alapvető összefüggésrendszerét, a politikai szerepeket kódoló személyviszonyokat állítottam. Az alapvetően névmási szerveződést mutató személydeixis olyan rendszertani alapú jelenség, amely pragmatikai szerepkörében a használatot az aktuális kontextus résztvevőihöz köti. A diskurzuselmélet módszerével elvégzett, pragmatikai szempontokat érvényesítő, ám rendszertani alapról kiinduló elemzés alátámasztotta azt az előzetes feltételezést, hogy a nyelvtudomány, jelen esetben a szövegtan eszközeivel elvégzett kutatások a nyelvhelyesség megítélésén túlmutató helyet és szerepet nyerhetnek a médiaközlemények üzeneteinek felfedésében. Az 1946-ban illetve az 1950-es évek fordulóján megjelent vezércikkek személyviszonyainak elemzésével bebizonyosodott, hogy a politikai szerepek megjelenítése pragmatikailag kódolt nyelvi alapon nyugszik, ily módon a nyelvtudomány eszközeinek bevonásával eredményesen vizsgálható. Ennek nyomán nyelvi adatokkal alátámasztható és feltárható számos olyan, a médiaüzenetekben rejtett módon meglévő, azaz implicit ismeretrész, amely a más megközelítéssel folytatott vizsgálat által nem dokumentálható.

A disszertációnak a vizsgálat körén túlmutató eredménye annak tudatosítása, hogy a nyelv nem tekinthető semleges közvetítő közegnek, ami a történeti források és a médiaközlemények elemzőit is a vizsgálni kívánt szövegek objektívebb értékelésére készítheti.

Az összefoglaláshoz felhasznált irodalom

Brown, Roger- Gilman, Albert. 1975. A hatalom és a szolidaritás névmásai In: *Társadalom és nyelv*. Szociolingvisztikai írások. Bp., Gondolat, 1975. 359—388

Bucher, Hans-Jürgen 1986. *Pressekommunikation*. Grundstrukturen einer Form der öffentlichen Kommunikation aus linguistischer Sicht. Tübingen.

Eőry Vilma 1996. Szövegtipológia – stílustipológia (Problémavázlat: elméleti és módszertani lehetőségek) In: *Hol tart ma a stilisztika?* Szerk.: Szathmári István Bp. Nemzeti Tankönyvk. 130—151

Dániel Ágnes 1979. Én vagyok én, te vagy te, de ki az a „mi”? *Nyelvőr* 103: 19—23

Goldman Leonóra 2003. *A XX. század magyar közéleti nyelve*. Veszprém, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány.

Kisantal Tamás – Szeberényi Gábor 2003. A történetírás „nyelvi fordulata”. In: *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Szerk.: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József. Bp. Osiris. 413—423.

Kiss Jenő 2002. *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapgalmak*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó

Klemperer, Viktor 1984. *A Harmadik Birodalom nyelve*. Bp., Tömegkommunikációs Kutatóközpont. /Membrán Könyvek 12./

Koselleck, Reinhart 1997. *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Bp., Józseveg Műhely K. /Józseveg tankönyvek/

Laczkó Krisztina 2005. A névmási rendszer funkcionális keretben. *Nyelvőr* 129: 78—88

Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge Univ. Pr.

Lyons, John 1977/1989. *Semantics*. Cambridge, Cambridge Univ. Pr. idézi Tátrai 2000: 229

Maitland, Karen — Wilson, John 1987. Pronominal selection and ideological conflict. *Journal of Pragmatics* 11: 495—512

Medienwissenschaft: ein Handbuch zur Entwicklung der Medien und Kommunikationsformen. Hrsg. Von Joachim-Felix Leonhard [et al.] Teilband 1-2. Berlin, De Gruyter, 1999, 2001. /Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 15/

Mora, Isabel-Ínigo 2004. On the use of the personal pronoun we in communities. *Journal of Language and Politics* 31: 27—52.

Schlosser, Horst Dieter 1990. *Die deutsche Sprache in der DDR zwischen Stalinismus und Demokratie. Historische, politische und kommunikative Bedingungen*. Köln, Verl., Wissenschaft und Politik.

Tátrai Szilárd 2000. Az elbeszélő „én” nyelvi jelöltsége. *Nyelvőr* 124: 226—238

Tolcsvai Nagy, Gábor 2005. *A Cognitive Theory of Style*. Frankfurt, Peter Lang, 2005.

Zupnik, Yael-Janette 1994. A pragmatic analysis of the use of person deixis in political discourse. *Journal of Pragmatics* 21: 339-383

Self-reference and Conceptualization of Enemy in Hungarian Newspaper Language. Analysis of the Organ of the Communist Party Free People

Over the past few decades the language of newspapers has become an important object of study for linguists and discourse analysts. The linguistic study is one obvious kind of qualitative methods for the analysis of newspapers, because the news product has its material and semiotic existence as text. The linguistic study builds on the basic premises of modern media studies. Central among these is the axiom that news is not a reflection of objectively preexisting events or facts, but a construct and product. News is product of commercial or political institutions, and it is a construct formed by a considerable range of circumstances and practices which guide its production. In the case of political press we can say: the news language conveys a particular — partial and interested — view of the world. A newspaper is a construction and not a reflex of a world: it is a representation. Although the representation has conceptual nature, nevertheless the lexical and syntactical surface conveys the general meaning of the message. The choice of specific words may signal the politic-based and institutional embedding of news language. The way articles is worded and textual organised reflects the context of its production, and the ideological or political values which legitimate it.

In my paper I have chosen some leading articles with historical value. Their publishing date is spring of the year 1946 and two early years of the communist dictatorship 1950/1951. After the Second World War in Hungary there was a national coalition government with the participation of the five major political parties: the Independent Smallholders', the Social Democratic, the Communist, the National Peasant and Liberal Democratic Parties. They carried out the first post-war General Elections in November 1945. The results shattered all expectations that the Communists might have had, the Independent Smallholders' Party obtained an overall majority of 57 %. Despite its poor performance, the Communist Party, backed by the Russian troops, demanded the most important government portfolios. Communist politicians thought the time had come for a concentrated attack on the Smallholders Party.

One important scene of this political campaign was the political press, mainly the paper of the Communist Party entitled *Free People*.

Leading articles of the newspaper are consciously involved in organising the selection of each lexical item and each syntactic construction in an effort to achieve the maximum rerequired effect on the public. We argue that in the scripted text that most attention will have been given to the selection of pronouns. It is widely accepted (see Brown and Gilman 1960; Maitland, Karen — Wilson, John Pronominal selection and ideological conflict. 1987; Zupnik, Yael-Janette A pragmatic analysis of the use of person deixis in political discourse. 1994; Mora, Isabel-Ínigo On the use of the personal pronoun *we* in communities. 2004) that choices within the system of pronouns are associated with the perceived roles of the speaker and hearer as they locate themselves on continuums of status and solidarity. Political groups and parties make use of the pronominal system to express not only ideological views, but also their opposition to the ideological views of those others they may disagree with. Singular or plural first person pronoun indicate self-reference, they represent the deictic center. In considering the use of plural first person pronoun *we* it is interesting to note the broad framework of shifting reference which may include Hungary, the Government, left-winger, or the Communist Party. References are not always entirely separated and may occur within the same sentence. We had tried to discover any type of relationship between the scope of reference of this personal pronoun and the intentions of the author who uttered it.

Other person pronoun represents a desire on the part of the speakers to distance themselves from the topic under discussion, or from the political discourse participant parties. In terms of the deictic center plural third pronoun *they* is a deictic marker of furthest distance from the speaker. They-group is identified by renominalisation coupled with strong negative forms. These nominal phrases form the concept of political enemy. I tried to uncover, how they did enemy with words.

Válogatott publikációim:

Nyelvészet tárgykörében:

Bugát Pál, a magyar orvosi szaknyelv megújítója. *Orvosi Hetilap* 1993/42. 2321-2322

Bugát Pál (1793-1865) *Orvostörténeti Közlemények* (1993) 141-144: 169

KGB-Lexikon (Recenzió) *Múltunk* 2002/3-4. 571-575

A magyar szókészlet módosulása 1945 után. *Valóság* 2004/9. 87-96.

Törekvések az orvostudomány magyar szaknyelvének megteremtésére *Lege Artis Medicinae* 2005/3. 242-243

Reformkori törekvések a természettudományok magyar szaknyelvének megalkotására. In: *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből 2005.* (2004. évi ankét anyaga). Bp., Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága, 2005. 213-215

van Dijk, Teun A.: News as discourse. New Jersey, L. Erlbaum Ass., 1988. (Recenzió) *Kommunikáció Média Gazdaság* 2006/1. 145-148

A többes szám első személyű deixis a Szabad Nép 1946-os vezércikkeiben. In: *Félúton.* ELTE Magyar Nyelvtudományi Doktori Iskola konferenciája 2005. Szerk.: Zsilinszky Éva et al. Bp., 2006.

Az ellenség megnevezése a Szabad Nép 1946-os vezércikkeiben 22 o. a *Kommunikáció Média Gazdaság* c. folyóirat főszerkesztője által közlésre elfogadott kézirat

Sajtótörténet témájában:

Az Élet és köre. *Vigilia* 1993/9. 705-710

A Tudományos Gyűjtemény orvosi vonatkozásai. *Orvostörténeti Közlemények* 1994. 55-64

Fürdői Lapok a balneológia szolgálatában. *Orvosi Hetilap* 1995/38. 2064-2066

Sajtó- és művelődéstörténeti tárgyú szócikkek:

Magyar Katolikus Lexikon Főszerk.: Diós István Szerk.: Viczián János. 3. kötetűl. Bp., Szent István Társulat, 1997-

Révai Új Lexikona 6-13. köt. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits K., 2000-2004.

Előadások az értekezés tárgykörében:

A többes szám első személyű deixis a Szabad Nép 1946-os vezércikkeiben. Félúton konferencia. Budapest, ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2005. május 21.

A hatalom és a szolidaritás névmása. A többes szám első személyű utalások a politikai nyelvhasználatban. Félúton II. konferencia. Bp., ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2006. június 13-14.